

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΙΚΤΟΣ ΕΝ ΤΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΛΣΤΟΗ ΚΑΙ ΟΥΓΓΩ

Μελέτη Α ΜΠΡΕΤΟΝ (ἐκ τοῦ ρωσικοῦ).

Μερικοὶ θαυμασταὶ τοῦ Τολστόη ἠπόρησαν, ὡς φαίνεται, καὶ μάλιστα κάπως δυσηρεστήθησαν ἐκ τοῦ ὅτι μεταξὺ τῆς «'Αναστάσεως» καὶ τῶν «'Αθλίων» ὑπάρχει τόση προφανῆς σχέσις. Ἐθεώρουν ὡς εὐπρεπὲς νὰ κακολογήσουν τὸν Β' Οὐγγώ. Ἰδίως δὲ ἐδείκνυον περισσὴν εὐφυΐαν προκειμένου περὶ τῶν «'Αθλίων» Ἐν ἔργον τόσῳ παλαιὸν νὰ ἔχη κάτι τι κοινὸν μὲ ὅ,τι ἔγραψεν ὁ Τολστόη—δὲν ἠδύναντο νὰ τὸ φανταστοῦν. Τὸ ἐσκέφθησαν ὅμως, ὅταν ἀνέγνωσαν τὴν «'Ανάστασιν». Πράγματι, εὗρηκαν εἰς τὴν «'Ανάστασιν» κάτι ὅπου νὰ μὴν ὑπῆρχεν ἤδη εἰς τοὺς «'Αθλίους»; Πλάσμα πίπτου καὶ ἀνεγειρόμενον ἐπαῖται, κατεργαροί, φαῦλαι γυναῖκες, ὅλα τὰ περιτρίμματα καὶ ὅλα τὰ θύματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐνωθέντα ὅλα εἰς μίαν εὐρυτάτην εἰκόνα· κριταὶ ἐλαφρόμυαλοι· σκηναὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον, εἰς τὴν φυλακὴν, εἰς τὸ κάτεργον· καὶ ὑπεράνω τούτων ὄλων ἐν μέσῳ τόσον φρικώδους καὶ στυγνοῦ θεάματος—πνέει κάποια ἀσύλληπτος αὔρα ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ συμπαθείας. Τοιαῦτα εἶνε, εἰς τὰς οὐσιώδεις αὐτῶν γρχυμάς, ἀμφοτέρω τὰ ἔργα καὶ ὁ τίτλος τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, θὰ προσηρμόζετο ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸ ἄλλο.

Ἐκ τῶν πρώτων δὲ σελίδων τῆς «'Αναστάσεως» ἡ ὁμοιότης εἶνε καταφανῆς. Ἄδύνατον ν' ἀκολουθήσῃ τις τὸν Νιεχλιούδωφ εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ δικαστηρίου, ὅπου ἡ ἀθλία κόρη καταδικάζεται ἐξ αἰτίας του, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν εἴσοδον τοῦ Βαλζάν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ συμβουλίου. ὅπου ἀντ' αὐτοῦ μέλλει νὰ καταδικασθῇ πτωχὸς γέρον· ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις τὸν ψυχικὸν ἀγῶνα τοῦ Νιεχλιούδωφ, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τοῦ Βαλζάν τὸ μαρτύριον καὶ τὸ περίφημον κεφάλαιον ἐκεῖνο «θύελλα ἐν κρηνίῳ». Ἀκούων τὸν μοσχοβίτην εἰσαγγελέα, τόσον ἐλαφρὰ καὶ μὲ τόσον πομπώδεις φράσεις κατηγοροῦντα τὴν ἀθῶαν Κατζούσαν, ἀκουσίως σου τὸν παραβάλλεις μὲ τὸν πρῶτον δικηγόρον τοῦ Ἄρρας, κεραινοβολοῦντα μὲ τὴν εὐγλωττίαν του τὴν δυστυχή Σανματιέ· ἐπίσης ἀκουσίως σου συγκρίνεις τοὺς δύο κατηγορουμένους, τὴν σύγχυσίν των, τὰς ἀφελείας των ἀπαντήσεις, τὴν ἀνικανότητά των εἰς τὸ νὰ δικαιολογηθοῦν δι' ἐγκλήματα τὰ ὅποια δὲν ἔπραξαν. Βεβαίως ὁ ἦρωα τοῦ Τολστόη, ὁ πλούσιος, ὁ λεπτός, ὁ ἰσχυρὸς πρίγκηψ Νιεχλιούδωφ, εἶν' ἐντελῶς ἀνόμοιος μὲ τὸν ἦρωα τοῦ Β. Οὐγγώ, τὸν δεσμώτην Βαλζάν, ἂν καὶ ἡ ἱστορία καὶ τῶν δύο εἶνε ἡ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπιστροφή, εἶνε «ἀνάστασις», καὶ ἔκτοτε οὗτοι δίδονται μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου εἰς βοήθειαν τῶν δυστυχῶν. Πλησίον ὅμως τοῦ Νιεχλιούδωφ εἶνε ἡ Κατζεῦσα, τὸ κύριον, πράγματι. πρόσωπον ἐν τῇ μυθιστορίᾳ, ἡ ὅποια ἐπίσης ἀναγεννᾶται, καὶ ὁ ἀνεγνώστης δὲν ἀργεὶ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ἡ Κατζεῦσα—εἶνε ἀδελφὴ τοῦ Βαλζάν,

συγχρόνως μὲ τὴν Φαντίαν. Ὅπως ἡ Φαντίνα, ἐπλανήθη καὶ αὐτὴ ἀπὸ ἓνα ἀπατεῶνα ὅστις σχεδὸν ἀμέσως τὴν ἐγκατέλιπεν. Ὅπως καὶ ὁ Βαλζάν, καὶ χωρὶς μεγαλειτέραν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν, ἐστάλη εἰς τὸ κάτεργον καί, μ' ἄλλην αὐτῆς τὴν ταπείνωσιν, μ' ἄλλην τὴν πικράν τῆς ὀργῆς, ἤρκει, ὅπως καὶ ὁ Βαλζάν, ν' ἀπαντήσῃ ὀλίγον οἶκτον, ἵνα ἡ συνείδησίς τῆς ἐξεγερθῆ, διὰ ν' ἀνυψθῆ ἡ καρδιά τῆς καὶ ἰδοῦ αὐτὴ πάλιν ἰκανὴ διὰ τὴν εὐγενεστέραν θυσίαν.

Ἡ ὁμοιότης εἶνε προφανής· χωρεῖ ὅμως ἐδῶ ἀπορία; Ἡ «Ἀνάστασις» δὲν εἶνε τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Τολστόη φαινόμενον νὰ συγγενεῦῃ πρὸς ἔργον τοῦ Οὐγγῶ. Εἰς τὴν μελέτην του «Τί ἐστὶ τέχνη» ὁ Τολστόη, λέγων ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἀξία ἑνὸς ἔργου εἶνε ἀχώριστος ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, ἀλλ' ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μεταβάλλεται ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, σήμερον δὲ τὸ πᾶν συνοψίζεται εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀναγνώρισιν τῆς ἀδελφότητος αὐτῶν, — ὁ Τολστόη, λέγομεν, ἔφερε τοὺς «Ἀθλίους» ὡς κάλλιστον ἔργον τῆς τέχνης τοῦ XIX αἰῶνος καὶ ὡς τὸ μᾶλλον ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἰδανικόν.

I.

Ἄἔνῳψ θὰ ὑφίσταται, χάρις εἰς τοὺς νόμους καὶ τὰ ἥθη, κοινωνικὴ κατάρτα τεχνητῶς δημιουργοῦσα τὸν ἄδην ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ περιπλέκουσα τὴν θεῖαν βούλησιν διὰ τῆς ἀνθρωπίνου αὐθιχεσίας· ἐνόσω θὰ παραμένουν ἀνεξάλληπτοι τρεῖς ἀσθένειαι τοῦ αἰῶνος· ἡ ταπείνωσις τοῦ ἀνδρὸς διὰ τῆς πενίας, ἡ πτωσίς τῆς γυναικὸς ἀπὸ πείναν καὶ ὁ ἐκφυλισμὸς τοῦ βρέφους; χάρις εἰς τὸ περιβάλλον σκότος· ἐνόσω εἰς μερικὰ μέρη θὰ εἶνε δυνατὸς ὁ κοινωνικὸς ἀποπνιγμὸς, — μὲ ἄλλας λέξεις καὶ ἀπὸ εὐρυτέρας ἀπόψεως — ἐνόσω θὰ ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀνάγκη, βιβλία. καθὼς τοῦτο, δύνανται νὰ μὴν εἶνε ἀνωφελεῖς — λέγει ὁ Οὐγγῶ εἰς τὸν πρόλογον τῶν «Ἀθλίων».

Καὶ τί εἶνε λοιπὸν αὐτὸς ὁ οἶκτος, ὅστις, θρηνῶν τὸν Βαλζάν τὴν Φαντίαν, τὴν Κοζέτταν, κλίνει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν προκαστείων, ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου καὶ τοῦ καπηλείου, ἐκ τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ σωρητιστηρίου, πρὸς τὴν «ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνάγκην», πρὸς τοὺς ἀποβλήτους τῶν πολυανθρώπων χωρῶν, — ὅστις, νομίζω, φυλάττεται ἐξ ὀλοκλήρου δι' αὐτοὺς καὶ μόνους, — ὅστις οὐδέποτε παύει νὰ εἶνε ὁ ὑπερασπιστὴς των, δὲν παύει ποτὲ νὰ μᾶς ἐνθυμίζῃ τὰ πρὸς αὐτοὺς καθήκοντά μας; Μὴν εἶνε πνεῦμα δημοκρατικόν; Μεγάλῃ πρᾶγμα τα κατῳρωσε τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἐνώσαν ἐνίοτε τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀγάπῃ ἀδελφικῇ, καὶ εἰς αὐτὸ χρεωστοῦμεν πολλοὺς; εὐεργετικοὺς νόμους. Ἄλλ' ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτοῦ ἐκδηλώσει, τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα εἶνε πνεῦμα ἰσότητος, καί, ἀφιέμενον εἰς ἑαυτὸ, κινδυνεύει ἄκρως νὰ ἐκπέσῃ εἰς πνεῦμα φθόνου, ἀγανακτήσεως καὶ καταστροφῆς. Ἡ ἐξ αὐτοῦ παραχθεῖσα φιλολογία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔργα, κηρύττοντα εἰς μὲν τὸν πολίτην τὸ μῖτος κατὰ τῶν εὐγενῶν, εἰς τὸν λαὸν δὲ τὸ μῖτος κατὰ

τῆς ἀστικῆς τάξεως. Πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι μερικὰ κεφάλαια τῶν «Ἀ-
υλίων» ἐμπνέονται ἐκ τοῦ πνεύματος τούτου, αὐτὸ δέ, φαίνεται, ἐνέπνευσεν εἰς
τὸν Οὐγγὼ τὴν περὶ ἐπαναστάσεως θεωρίαν του· ἀναλύοντες ὅμως τὸ κολοσσιαῖον
τοῦτο ἔργον ἐν γένει, θὰ ἐννοήσωμεν ὅτι δὲν κρίνονται τὰ πράγματα κατ' αὐτὸν
τὸν τρόπον.

Ἄλλὰ καὶ δὲν πρόκειται περὶ μόνου τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ὅπως ἐν-
νοῦσαν τοῦτο πρὸ τοῦ Οὐγγώ. Ἡ χριστιανικὴ εὐσπλαγχνία εἰς τὸν XVII αἰῶνα
παρεδέχετο τὴν διαφορὰν τῶν ὄρων καὶ τὴν διαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς δύο τάξεις,
ἢ μία τῶν ὁποίων ἀναμφιβόλως θ' ἀπολαύσει τὰ πάντα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ ἢ
ἄλλη, ἐπὶ τῇ αὐτῇ προσδοκίᾳ, διὰ κάθε περίστασιν, τὰ ἔχει ὅλα καὶ ἐπὶ τῆς
γῆς. Οὕτως ἔβλεπε τὰ πράγματα ὁ XVII αἰὼν καὶ ἐκ τούτου προῆλθεν, ὅτι οἱ
χριστιανοί, μοιράζοντες τὴν ἐλεημοσύνην καὶ δεδομένοι εἰς ἔργα εὐεργετικά, δὲν
ἀπήλλαξαν τὸν λαὸν ἐκ τοῦ βαρέος ζυγοῦ τῶν ἄλλων κοινωνικῶν τάξεων. Προῆλ-
θεν ἀκόμη ἐκ τούτου καὶ ὅτι ἐν τῇ τέχνῃ δὲν ἐξεχώρισαν οὐδεμίαν θέσιν εἰς
τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τὸν XVII αἰῶνα ἢ πρὸς τὴν πτωχείαν ἀγάπη ἐλαλείτο
εὐσπλαγχνία, θεωραμένη ὡς μία τῶν θρησκευτικῶν ἀρετῶν καὶ ὁ συγγραφεὺς
ἄφινεν εἰς τὸν ἱερέα νὰ τὴν διδάσκη, ὅπως καὶ τὰς δύο ἄλλας.

Φαντασθῆτε ὅμως, ὅτι τὰ δύο ταῦτα ρεύματα,—τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα
καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ εὐαγγελίου—τυναντῶνται, κατανοοῦν καὶ συμπληροῦν τὸ ἐν
τῷ ἄλλο, τοῦτο μὲν—φέρον τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀπειρον ἀγάπην, τὸ δέ—τὸ ἐν-
στικτὸν τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης· ἐκ τούτου πηγάζει νέα εὐσπλαγχνία,
ἣτις, μὴ ἀρκομένη εἰς τὴν «μεγάλην ἀξίαν τοῦ πτωχοῦ πρὸ τῆς ἐκκλησίας»,
σκέπτεται περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, δὲν περιο-
ρίζεται εἰς τὴν πτωχείαν καὶ μόνην, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ ἀπλοῦται ἐφ' ὅλης τῆς
κάτω τάξεως τῆς κοινωνίας ἡμῶν, ἐφ' ὅλου τοῦ σκοτεινοῦ πλήθους, καὶ προσ-
πθεῖ νὰ ἐλκύσῃ ἐπ' αὐτό, ὅχι μόνον τὰς εὐεργεσίας τῶν εὐσεβῶν ψυχῶν, ἀλλὰ
τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ νομοθέτου. Ἐξ αὐτῆς τῆς εὐσπλαγχνίας
λοιπὸν εἶνε πλήρεις οἱ «Ἀθλιοὶ» καὶ ἐν αὐτῇ ἔγκειται ἡ σημασία τοῦ μυθιστο-
ρήματος τούτου.

Τὸ αἶσθημα τοῦτο φαίνεται ὑπάρχον παρὰ τῷ Οὐγγώ, ἔστω καὶ εἰς ἐμ-
βρυώδη κατάστασιν, ἐξ αὐτῆς τῆς νεότητός του, ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἐξεδη-
λώθη ἡ μεγαλοφυΐα του. Πιθανὸν νὰ μὴν ἦτο ἀκόμη πολὺ βαθύ καὶ εἰλικρινές
εἰς τὰ πρῶτα τοῦ ἔργου, εἰς τὴν «Μαρίαν Δελόρμ» εἰς τὸ, «ὁ βασιλεὺς διασκεδά-
ζει» καὶ εἰς τὴν «Παναγίαν τῶν Παρισίων». Ὅτι τὸν εἴλκυε τότε πρὸς τὸν δοῦ-
λον, τὴν ἐταίραν, τὸν γελωτοποιόν, τοὺς ἀλήτας καὶ ἀτιγγάνους ἦτο, κυρίως,
ἐνθουσιασμὸς ἐνὸς νεαροῦ ῥωμαντικοῦ, εὐτυχοῦς ὅτι δύναται νὰ ρίψῃ τὸ χειρότερον
κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ. Ἄλλ' ὅμως εἰς τὴν «Τελευταίαν ἡμέραν ἐνὸς καταδί-
κου (1829), ἀδύνατον νὰ μὴν ἴδῃ τις ἐκτὸς τῆς νεανικῆς ὀρμῆς, καὶ μίαν δια-

μαρτυρίαν κατά τῆς θανατικῆς ποινῆς καὶ ἀποπειρᾶς πρὸς ἐλάφρυνσιν τῆς ἀσθηρότητος τῆς ἀνθρωπίνου δικαιοσύνης. « Ἡ τελευταία ἡμέρα ἑνὸς καταδίκου », εἶνε μία ἀνάλυσις τῶν φόβων καὶ τῶν ἐλπίδων ὅπου πηλαίου εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ καταδικασθέντος εἰς θάνατον μεταξύ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις καὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἐκτελέσεως. Εἶνε τοῦτο μία βραδεία καὶ φρικτὴ ἀγωνία ἀνθρώπου, ἐγκληματίου μὲν ἀλλ' ἀνθρώπου πάντοτε, πλήρως ζωῆς καὶ υγείας, ὅστις ἀποδυσπετεῖ καὶ κραυγάζει, ὡσάν νὰ παρεδόθη πλέον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δημίου. Πόσον ὅμως ἀπέγουν ἀκόμη αἱ πρῶται δοκιμαὶ ἀπὸ τῶν Ἰπέρ τῶν πτωχῶν », ἢ τὸ « Δεήσεις ὑπὲρ πάντων » ἀπὸ τὴν Μελαγγολίαν ἀπὸ τοὺς « Πτωχοὺς ἀνθρώπους » καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐποποιίαν τῆς ἀνθρωπότητος, τὴν φανεῖσαν κατὰ τὸ 1862 ἀπὸ τοὺς « Ἀθλίους ».

Ἰνα ἐνοήσωμεν πῶς ἐτελέσθη ἡ μεταμόρφωσις αὕτη, πῶς ἀνεπτύχθη τὸ ἔμδρυν τοῦτο τῆς εὐσπλογγίας, ἀνάγκη πρωτίτως νὰ μελετήσωμεν τὴν κίνησιν τῶν ιδεῶν ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1848. Ἡ δεκαοκταετία αὕτη τῶν κοινοβουλευτικῶν ἀγώνων ἦ-ο περίοδος κρίσεως, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὸν τελικὸν θρίαμβον τῆς δημοκρατίας. Καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ κλήρου κατχίνονται εἰς τοῦ καθολικισμοῦ τὴν ἐκνόρθωσιν, συνδιαλλάττοντες αὐτὸν μὲ τὰς ιδέας τῆς ἐλευθερίας, ἐξ ἄλλου δέ, ὁ Μπουοναροτη καὶ ὁ Ηρουδὼν, ἐπιτίθενται κατ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς ιδιοκτησίας, — ἐμφανίζονται καὶ χάνονται οἱ ἡμεροί, οἱ ἀνακρίθμητοι ἰδεολόγοι, οἱ διάδοχοι τοῦ Σαιν—Σιμών καὶ τοῦ Φουριέ. Τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀπώλεσαν δι' ἡμᾶς τὸ γόητρον αὐτῶν καὶ οὐχὶ σπανίως προκαλοῦν σκώματα. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι ὁ σαιν-σιμωνισμός, ὁ φουριερισμός καὶ ὁ οὐμνιταρισμός δὲν προσεῖλκυον ἀπλοῦς μόνον ἀνθρώπους, ὅτι μεταξὺ τῶν πρώτων μαθητῶν τοῦ σαινσιμωνισμοῦ ἦσαν ὁ Τιερὴ καὶ ὁ Κόντ. Ἄν ἐμβλέψωμεν εἰς τὸ βῆθος τῶν συστημάτων αὐτῶν, τῶν προκαλούντων τὸ μειδίωμα μὲ τὰς περὶ τοὺς ἀρετῆς καὶ παιδαριότητάς των, θὰ ἴδωμεν ὅτι ὅλα αὐτὰ εἰτεῖνον πρὸς ἕνα καὶ μόνον σκοπὸν. Ὅπως ὁ Μπουσέ ἔλεον αὐτοῦ τὸ δόγμα ἐστήριζεν ἐπὶ τοῦ ἀποφθέγματος τοῦ Χριστοῦ. « Ἀγάπη τὸν πλησίον σου ὡς ἐαυτόν », καὶ ὁ Σαιν—Σιμών ἔγραφεν ἐπὶ τῆς πρώτης σελίδος τῶν ἔργων του. « Ἀγαπήτε ἀλλήλους ». Ὁ Σαιν Σιμωνισμός καὶ μετ' αὐτοῦ πᾶσα ἡ κοινωνικὴ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, συνοψίζεται εἰς τὴν ιδέαν περὶ ἀδελφικῆς ἐνότητος, καὶ τὴν ἐπιλυσιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος διὰ τῆς ἀγάπης. Ἰπὸ οἰκονόμοτε μορφήν καὶ ἀν παρουσιάζετο, τὸ τελικὸν αὐτῆς συμπέρασμα ἦτο ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ σωθῆ ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου τῆς πίστεως ναυαγίου, ἡ γενικὴ προσπάθεια νὰ εἰσαχθῆ ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ δημοκρατικὰ καθιδρύματα καὶ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τρόπον ὥστε ἐξ ἑνὸς πλήθους ἀνοησιῶν ἐξεχωρίσθη μία ὠραία καὶ ἀγαθὴ διδασκαλία, ἐξ ἧς ὁ Οὐγγὼ ἠδύνατο νὰ ὠρεληθῆ.

Ἐπειτα ἀρκεὶ ὀλίγον μόνον νὰ εἰσδύσῃ τις εἰς τὴν ἰδιωτικὸν τοῦ βίου καὶ νὰ

ἐνθουμηθῆ ποίαν συμφορὰν ἐδοκίμασε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, διότι τίποτε, πράγματι, δὲν κινεῖ τὸν οἶκτον τοῦ ἀνθρώπου καλλίτερον ἀπὸ τὴν συμφορὰν· ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀναπολήσῃ τις τὴν 4ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1843, σημειωμένην χωριστὰ εἰς καθαρὸν φύλλον, εἰς τὸν δεῦτερον τόμον τῶν «Μελετῶν». Περὶ τοὺς ἑπτὰ μῆνας πρὸ τούτου, μόλις εἶχεν ὑπανδρεύσῃ τὴν λατρευτὴν τῆς κόρης Λεοπολδίνην. Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου, οἱ σύζυγοι ἐξῆλθον εἰς θαλασσίαν ἐκδρομὴν ἐπὶ λέμβου, ὅτε ὁρμὴ ἀνέμου ἀνέτρεψε τὸ ἐλαφρὸν ἀκάτιον καὶ οἱ νέοι ἐπνίγησαν. Τοὺς εὗρον σφιγκτὰ ἐνηγκαλισμένους, καὶ τοὺς ἔθαψαν εἰς τὸ αὐτὸ μνημα. Ὁ Οὐγγῶ ἐπέστρεψε τότε ἐξ Ἰσπανίας· δὲν εἶχε λάβῃ καθ' ὁδὸν καμμίαν ἐπιστολὴν ἀφ' ὕσας τοῦ εἶχεν στείλῃ, μόνον δὲ τὴν 9ην Σεπτεμβρίου κατὰ τύχην ἀνέγνωσε εἰς καφενεῖον κάποιαν ἐφημερίδα καὶ εἶδεν ὅτι ἦτο πεπρωμένον νὰ μὴν ἰδῆ πλέον τὸ παιδί του.

Ἡ κίνησις τῶν κοινωνιστικῶν καὶ φιλάνθρωπικῶν ἰδεῶν τῶν ἐτῶν 1830—1848, τὸ οἰκογενειακὸν πένθος καὶ ἡ ἐξορία—ἰδοὺ τὰ αἴτια τὰ ἐπιδράσαντα ἐπὶ τοῦ Οὐγγῶ καὶ ἐνισχύσαντα ἐν αὐτῷ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀνθρωπίνου θλίψεως καὶ τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων. Τότε ἔγραψε ὀγκῶδες ἔργον, πλήρες, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, δημοκρατικοῦ πνεύματος καὶ εὐαγγελικοῦ οἴκτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἱ Ἄθλιοι».

Δὲν λέγομεν ὅτι παρόμοιον αἶσθημα δὲν ὑπῆρχε καὶ ἐνωρίτερα εἰς τοὺς γάλλους πεζογράφους καὶ ποιητάς. Ὑπῆρχε βέβαια· οἱ ῥωμαντικοὶ ὁμῶς παρεσύροντο ὑπέρμετρα ἀπὸ τὰ χρώματα, ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον ἀπησχολημένοι μὲ τὸ ἐ γ ῶ των καὶ μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν παθημάτων, ὥστε δὲν τοὺς ἔμελε διὰ τὸ πλῆθος, διὰ τὸν ὄχλον. Οἱ Ῥεαλισταὶ καὶ οἱ νατουραλισταὶ τὸν ἐπλησίασαν, ἀλλὰ χωρὶς ἐκτίμησιν, χωρὶς ἀγάπην· μὲ περιέργειαν ἀνεσκάλευσαν τὰ ῥάκη καὶ τὰς πληγὰς του, τὴν κατασχύνῃν του καὶ οὐχὶ ἄπαξ, φρονούντες ὅτι τὸν περιγράφουν, τὸν ἐσυκοφάντουν,

Ποῦ λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν δημιουργήμα ὡς τοὺς «Ἄθλιους»; Ἡ πνοὴ αὐτῆ, τὸ αἶσθημα τοῦτο, ὁ κοινωνικὸς οὗτος οἶκτος ὅστις εἶνε ἡ ψυχὴ τῶν «Ἄθλιων», δὲν παρουσιάζεται τάχα ὡς ψυχὴ καὶ τοῦ ῥωστικοῦ μυθιστορήματος; Ἐξ ὧν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἔθνῶν, σήμερον πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν τοὺς ῥώσσους ὡς ἔθνος, χριστιανικὸν ἐν τῇ δράσει ὡς πρὸς δὲ τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα, ἢ ἐν Ῥωσίᾳ κινήσις κατὰ τὸν XIX αἰῶνα ἦτο ἰσχυρὰ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ προκαλέσῃ ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν τινὲς τῶν φιλοσοφούντων συγκρίνουσι μὲ τὴν γαλλικὴν, τὴν ἀπελευθέρωσιν, τυυτέστι, τῶν δουλοπαροίκων. Ὁ Τουργένιεφ καὶ ὁ Δοστογιέφσκη ἔγραψαν τὰ πρῶτὰ τῶν μυθιστορημάτων κατὰ τὰ 1840, ὅπότεν ἡ μορφωμένη τάξις Πετροπούλεως καὶ Μόσχας ἠκολούθει τὰς γαλλικὰς ἰδέας. Παρ' αὐτοὺς εὐκόλως εὐρίσκει τις καὶ ἀκριβῶς εἰς τοὺς «Ταπεινωμένους καὶ ἀδικημένους» τοῦ Δοστογιέφσκη καὶ εἰς τὰς «Σημειώσεις κυνηγοῦ» τὰς αὐτὰς ἐκείνας μολπὰς ὅπου

άντηχοῦν καὶ εἰς τοὺς «Ἀθλίους». Εὐκολώτερον ἄμως τὰς εὐρίσκει παρὰ τῷ Τολστόη.

II.

Ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι μεταξὺ τοῦ Τολστόη καὶ τοῦ Οὐγγῶ δὲν ὑπῆρχεν οὐσιώδης διαφορά, τόσον εἰς τὰς ἰδέας αὐτάς, ὅσον καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκδηλώσεώς των.

Εἰς τὴν γὰρ λικὴν φιλολογίαν δύσκολον νὰ εὔρη τις ἄλλο ἔργον ὅμοιον μὲ τοὺς «Ἀθλίους». Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν, ἐν Γαλλίᾳ, τὸ μυθιστόρημα προσέλαβε μορφὴν ὠρισμένην, αἱ προσπέθει αἱ ὄλαι τῶν μυθιστοριογράφων, συνήθως, ἔτειναν εἰς τὸ νὰ τὸ κατὰ τῆς αἰσθητικῆς τοῦ βιωτικοῦ δράματος ἐνὸς προσώπου.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο ἠδύναντο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ν' ἀναπτυχθῆ, ἠδύνατο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ν' ἀφρονῆ εἰς περιγραφὰς ἠθῶν καὶ εἰς ἀνάλυτον ψυχολογικὴν· ἀλλὰ συνεκεντροῦτο περὶ ἓν ἢ δύο πρόσωπα, τὰ κυριώτερα καὶ περιωρίζετο εἰς μίαν μόνην στιγμὴν τῆς ζωῆς αὐτῶν, εἰς μίαν πραγματικὴν καὶ τελείαν κρίσιν εἰς τὴν ὑπαρξίν των. Εἰς δὲ τοὺς «Ἀθλίους», ἤδη ἐκ τοῦ δευτέρου μέρους, ὁ Βαλζάν διαδραματίζει ἐν τῶν δευτερευόντων προσώπων. Ἐδῶ ἀρχίζουν καὶ, φαίνεται, ὡσὰν χαλκρὰ συνδεδεμένοι, αἱ περιγραφαὶ τῶν Παρισίων ἢ εἰκόνας ἱστορικῆς ὅπου ἐνώπιόν μας φαίνονται ζωογονούμεναι αἱ ἐποχαὶ τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Πκλινορθώσεως, καὶ τῆς Ἰουλιανῆς Μοναρχίας. Ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ τὸ Βατερλώ, μεταφερόμεθα εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ 1817, ἀπὸ τὰ ὁδοφράγματα τοῦ 1832 ὡς ἐκεῖνα τοῦ 1848, ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀποτόμων τούτων μεταβάσωσιν ἀπὸ μίαν εἰς ἄλλην σκηνὴν, δὲν ἀργοῦμεν νὰ ἐννητώμεν ὅτι ἀντὶ τοῦ βιωτικοῦ δράματος ἐνὸς ἀθρώπου, ὁ Β. Οὐγγῶ μᾶς δίδει ἐν δρᾶμα ζωῆς ἐθνικῆς· ὅτι ἤρωσ τοῦ δὲν εἶνε ὁ Βαλζάν, ἀλλ' ἡ Γαλλία τοῦ 1815-1848 βαίνουσα πρὸς τὸ ἰδανικὸν τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀδελφότητος ὅτι τὸ ἔργον τοῦ περιλαμβάνει τὴν ζωὴν ὀλοκλήρου λαοῦ ἐντὸς τριακονταετοῦς περιόδου· ἐν συντόμῳ, ὅτι δὲν εἶνε μυθιστόρημα, ἀλλὰ μᾶλλον νέα φιλολογικὴ μορφή— σύγχρονος ἐποποιίᾳ.

Ἄλλ' ἐὰν οἱ «Ἀθλιοὶ» πρρουσιάζωνται ὡς ἐποποιίᾳ ἀποκλήρου μερίδος τῆς κοινωνίας, ἐὰν τὸ μυθιστόρημα, πᾶν ἄλλο ἢ νὰ περιορίζεται εἰς τὰς περιπετείας τοῦ Ζάν Βαλζάν, πάντως ὅμως αἱ τελευταῖαι αὐταὶ χρησιμεύουν ὡς μίτος ὁδηγὸς τῆς δράσεως, ὡς βάσις τοῦ κολοσσιαίου οἰκοδομήματος καὶ συγχρόνως ὅτι εἶνε μυθωδῶς ἀπίθανοι· οὔτε ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως, ἡ καταθέλωσα παρὰ τῷ Οὐγγῶ, οὔτε αἱ ἰσχυραὶ δραματικαὶ ἐκπλήξεις, τὰς ὁποίας κατορθώνει νὰ ἐξάγη ἀπὸ τὰς πλέον σφαιρὰς θέσεις, οὔτε αὐτὰ τὰ δάκρυα, ὅπου μᾶς ὑποχρεώνει νὰ χύνωμεν, ἠμποροῦν νὰ κρύψουν τὸ μειονέκτημα τοῦτο· καὶ μολονότι ἐδῶ ἀν-

τικαθιστᾶ τὰ γοτθικά φαντάσματα καὶ τοὺς ἀλήτας τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων» διὰ τύπων καὶ εἰκόνων ἐκ τῆς συγχρόνου πραγματικότητος, ἀλλ' ἀναγνωρίζομεν ἐν αὐτῷ ἀκόμη τὸν ρωμαντικὸν συγγραφέα τοῦ 1830.

Μετάφρ. Π. Ἀξιώτη.

(ἀκολουθεῖ)

K. KRUMBACHER

DAS PROBLEM DER NEUGRIECHISCHEN SCHRIFTSPRACHE

(Τὸ πρόβλημα τῆς γραφομένης νεοελληνικῆς γλώσσης)

Εἶπε τῇ γνώμῃ του ὁ διάσημος βυζαντινολόγος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου γιὰ τὸ μεγάλο ἔθνικόν μας ζήτημα, τὸ γλωσσικόν. Καὶ τὴν εἶπε σ' ἕναν τόμο ἀπὸ διακόσιες μεγάλες σελίδες, καὶ ὁ τόμος αὐτὸς ἀποτελεῖ μ' ἅν ἐργασία ποῦ ἔχει τὴν ἀριότητα καὶ τὴν βαθύτητα τῆς ἐργασίας ἑνὸς σοφοῦ, καὶ ἑνὸς Γερμανοῦ σοφοῦ. Ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη οφείλεται στὸν κ. Κρουμβάχερ ποῦ ἔδωκε τὴν πολύτιμη βοήθειά του στοὺς ἀγνοὺς ἐκείνους πατριῶτες καὶ τοὺς καλοὺς δουλευτάδες, τοὺς παραγνωρισμένους καὶ κατατρεγμένους κατὰ τὸ πλεῖστον, ποῦ ἐργάζονται γιὰ τὴν γλωσσικὴ ἀναμόρφωσι τοῦ ἔθνους μας. Καὶ ἀπὸ τὴν πέτρα ἐκείνη ποῦ μᾶς συμβουλεύει ὁ κ. Κρουμβάχερ νὰ στήσουμε ἀνδριάντες στὸν Ψυχάρη, στὸ Ροῦδη, στὸν Πολυλά καὶ στὸν Κονεμένο, δίπλα στοὺς Κολοκοτρώνηδες καὶ Καραϊσκάκηδες, ἀπὸ τὴν ἴδια πέτρα χρεωστοῦμε καὶ στὸν ἴδιο τὸν κ. Κρουμβάχερ ἕναν ἀνδριάντα. Γιατὶ ἡ μελέτη του εἶναι μιὰ γιγάντεια γροθιά, ποῦ ἀπὸ Κυκλώπειο χέρι καταφέρθηκε στὸ σαθρὸ γλωσσικόν μας οἰκοδόμημα, καὶ τὸ ἐτράνταξε μὲ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ὑπάρχη ἐλπίδα γιὰ νὰ ζυπνήσουν ἐκεῖνοι ποῦ κοιμοῦνται μέσα. Ἄς ἐλπίζουμε πῶς δὲ θὰ χρειασθοῦν πολλὲς τέτοιες γροθιὲς ἀκόμη γιὰ νὰ πέσῃ τὸ οἰκοδόμημα, ποῦ ἀπὸ καιρὸ τώρα ταλαντεύεται, καὶ τότε νὰ καθαρίσουμε τὸν τόπο γύρω ἀπ' τὰ ἐρείπια, καὶ νὰ φανερωθῇ μὲ ἕλη τὴ λάμψι τῆς νιότης τὸ ἄλλο, τὸ μικρὸ, τὸ μετριόφρονον ἀλλὰ γερὰ θεμελιωμένον οἰκοδόμημα, ποῦ μέσ' ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀγάλι' ἀγάλια καὶ κρυφὰ χτίζεται καὶ μεγαλώνει.

Ἐκεῖνο ποῦ ξιππάζει τὸν ἀνχνώστη τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Κρουμβάχερ δὲν εἶναι βέβαια ἡ τέλεια γνώσις τῶν πραγμάτων μας, ποῦ βρίσκει ἐκεῖ μέσα, οὔτε ἡ εὐσυνειδησία μὲ τὴν ὁποῖαν εἶναι ὡς καὶ ἡ τελευταία λεπτομέρεια περασμένη ἀπ' τὸν ἔλεγχον καὶ κοσκιτισμένη. Μολονότι, ὅσο κι' ἂν εἶναι παρασκευασμένος ὁ ἀνχνώστης μὲ τὴν ιδέα ὅτι θὰ διαβάσῃ ἀληθινὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία, τὸν